

JAHON TARBIYA KONSEPSIYALARI

*Begmatova S.N., Bo'riyev F.
(QarDU)*

Tayanch so'zlar: konsepsiya, inklyuziv ta'lim, global fuqarolik, hamkorlikdagi ta'lim, universal ta'lim, innovatsiyalar va texnologiyalar, birgalikda tanqidiy fikrlash.

Ключевые слова: концепция, инклюзивное образование, глобальная гражданственность, кооперативное образование, всеобщее образование, инновации и технологии, совместное критическое мышление.

Key words: concept, inclusive education, global citizenship, collaborative education, universal education, innovation and technology, critical thinking.

Kirish. Kishilik jamiyati tarixida ta'limning global maqsadlari falsafiy tushunchalar, psixologik-pedagogik nazariyalar, jamiyatning ta'lim-tarbiyaga qo'ygan talablari asosida doimiy o'zgarishda bo'lib kelmoqda. Jahon amaliyotida ilmiy hamjamiyat tomonidan tarbiya va ta'limning maqsadlari haqida turlicha qarashlar shakllanmoqda.

Maqsadga yetishishning ishlab chiqilayotgan rejasi, mazkur sohada mavjud qonuniyatlar bilan asoslab berilgan bosqich konsepsiya yoki ilmiy asoslangan taxmin deyiladi.

AQShda shaxsni hayotga moslashtirish konsepsiyasi o'tgan asrning 20-yillarida ishlab chiqilgan bo'lib, unga ko'ra maktab samarali ishchi, mas'uliyatli fuqaro, oqilona iste'molchi va yaxshi oila boshlig'ini tarbiyalashi kerak. Maktab o'quvchiga jamiyat qadriyatlarini singdiradi. 80-yillarda "omon qolish uchun ta'lim", "tinchlik uchun ta'lim" va boshqalar kabi dasturlar paydo bo'ldi. Ular asosan ta'lim va tarbiya jarayonining maqsadlarini aniqlashga turli yondashuvlar asosida yondashdilar

G'arbiy Evropada (20-asrning birinchi yarmidan boshlab) gumanistik, liberal pedagogika nazariyasi shakllandi. Unga ko'ra maktabning maqsadi tanqidiy fikrlash va mustaqil xulq-atvorga ega bo'lgan avtonom shaxsni tarbiyalashdir degan qarash markazga qo'yildi. Shuningdek, o'z-o'zini namoyon qilish uchun eng yuqori ehtiyoj, ichki "men" ning rivojlanishi asosiy deb qaraldi.

Qadimgi Yunoniston, Evropa Uyg'onish davrida, G'arb va Rossiya utopiklari, fransuz ma'rifatchilarining ta'limiy-axloqiy qarashlarida har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish ta'lim-tarbiyaning asosiy maqsadi deb qaraldi. Rossiyada o'tgan asrning 20-yillaridan 90-yillarigacha marksizm asoschilari ta'lim maqsadi sifatida shaxsni har tomonlama rivojlantirish haqidagi ta'limotni ishlab chiqdilar, ular tarixiy jarayonning maqsadi mukammal rivojlangan shaxs deb hisobladilar. Bu maqsad ideal xarakterga ega edi. Shunday bo'lsada ushbu g'oya ta'lim dasturlariga singdirildi va Sovet maktablarida uni amalga oshirish ishlari tashkil etildi.

Shaxsning har tomonlama mukammal rivojlanishi ta'lim-tarbiyaning maqsadi sifatida ko'plab davlatlar va xalqaro hamjamiyat tomonidan bevosita yoki bilvosita tasdiqlandi va bu ko'plab ta'limga oid hujjatlarda o'z aksini topdi.

G'arb gumanistik pedagogikasi hamda Rus pedagogik jamoatchiligi qarashlari bir biriga ancha yaqin bo'lib ular ta'limni shaxsning umumiy madaniyatini shakllantirish, uning jamiyat hayotiga moslashishi, unda o'z o'rmini topishi va ongli ravishda kasb tanlashda yordam berish muammolarini hal qilishga xizmat qiladi degan fikrni ilgari surishadi.

Umuman olganda Jahon tarbiya konsepsiyalari, dunyo bo'ylab ta'lim va tarbiyaning o'rtasidagi umumiy asosiy tushunchalardir. Bu konsepsiyalarda o'zaro farqlar bo'lishiga qaramay, har biri dunyo ta'lim tizimlarini shakllantirish va rivojlantirishga oid turli nazariyalarni aks ettiradi. Quyida, jahon tarbiya konsepsiyalaridan ba'zilariga to'xtalib o'tamiz:

Universal ta'lim konsepsiyasi. Bu konsepsiya, har bir shaxsning ta'lim olishdagi huquqlarini o'rganib chiqadi. Bu, insonlar o'zlarini rivojlantirishlari va shakllantirishlari uchun adolatli va teng huquqlilikka ega bo'lishlari lozim degan g'oyaga asoslanadi. Shuningdek, "Universal ta'lim", kelib chiqishi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, jinsi, millati va boshqa omillardan qat'i nazar, barcha insonlar uchun ochiq bo'lishi kerak degan g'oyani ilgari suradi. Konsepsiya har bir insonning sifatli ta'lim olish huquqiga urg'u beradi va shaxslarning ta'lim imkoniyatlaridan foydalanishiga to'sqinlik qiluvchi to'siqlarni bartaraf etishga e'tibor qaratadi. Ushbu konsepsiya g'oyasini ilgari suradigan asosiy tushunchalar quyidagilar:

Inklyuzivlik: Universal ta'lim barcha shaxslar, ularning turli farqlaridan qat'i nazar, ta'limdan foydalanish va undan foyda olish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash orqali inklyuzivlikni ta'minlaydi. Bu gender tengsizligi, nogironlik va ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblik kabi muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi.

Sifatli ta'lim: Universal ta'lim yuqori sifatli ta'limni ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. Bu o'quvchilarning mazmunli ko'nikma va bilimlarni egallashini ta'minlash uchun malakali o'qituvchilar, tegishli va zamonaviy o'quv dasturlari hamda samarali o'qitish usullarini o'z ichiga oladi.

Uzluksiz ta'lim: Kontsepsiya ta'limning rasmiy maktab ta'limidan tashqari davom etadigan uzluksiz jarayon ekanligini tan oladi. Universal ta'lim hayotning barcha bosqichlarida umrbod ta'lim olish, malaka oshirish va ta'lim olish imkoniyatlarini rag'batlantiradi.

Global fuqarolik: Universal ta'lim ko'pincha global fuqarolik g'oyasini o'z ichiga oladi va dunyoning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradi. Bu odamlarni global muammolardan xabardor bo'lishga, xilma-xillikni hurmat qilishga va global hamjamiyatni yaxshilashga hissa qo'shishga undaydi.

Imkoniyatlarni oshirish: Ta'lim odamlarga o'z hayotini yaxshilash, jamiyatda faol ishtirok etish va ijobiy ijtimoiy o'zgarishlarga hissa qo'shish imkoniyatini beruvchi vosita sifatida qaraladi. Universal ta'lim shaxslarga shaxsiy va jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni berishga qaratilgan.

Barqaror rivojlanish: Universal ta'lim barqaror kelajakni yaratish uchun ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni hal qilishda ta'limning rolini tan olgan holda barqaror rivojlanish tamoyillariga mos keladi.

Universal ta'limni rag'batlantirish mahalliy, milliy va xalqaro darajadagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlarni talab qiladi, bu boradagi siyosatni yaratish, resurslarni taqsimlash va ta'lim haqiqatan ham barcha shaxslar uchun ochiq bo'lishini ta'minlaydi, yanada inklyuziv va adolatli jamiyatni rivojlantirishga yordam beradi.

Hamkorlikdagi ta'lim konsepsiyasi. Bu konsepsiya, jamoaviylik va birgalikda o'rgatish prinsiplariga e'tibor qaratadi. Bunda, o'quvchilarning bir-birlari bilan hamkorlik qilishini, jamoaviylikni rivojlantirishni va o'z fikrini boshqalarga erkin izohlashini ta'lim olishning asosiy qismi sifatida hisoblaydi.

Hamkorlikdagi ta'lim - bu umumiy maqsadga erishish yoki muayyan vazifani bajarish uchun kichik guruhlarda birgalikda ishlashni o'z ichiga olgan ta'lim strategiyasi. An'anaviy individual ta'lim usullaridan farqli o'laroq, hamkorlikda o'qitish o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni rivojlantiradi, ijobiy o'zaro bog'liqlikni rag'batlantiradi va umumiy mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Ushbu yondashuv hamkorlikdagi sa'y-harakatlar ta'lim natijalarini yaxshilashga va ijtimoiy ko'nikmalarni oshirishga olib kelishi mumkin degan g'oyaga asoslanadi. Hamkorlikdagi ta'limning ba'zi asosiy tamoyillari va xususiyatlari quyidagilar:

Ijobiy o'zaro bog'liqlik: hamkorlikdagi ta'lim sharoitida talabalar umumiy maqsadlarga erishish uchun bir-biriga tayanadilar. Bitta talabaning

Innovatsiyalar va texnologiyalar jamiyatning turli jabhalarini, jumladan, ta'lim, biznes, sog'liqni saqlash va aloqani shakllantirish va o'zgartirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Innovatsiyalar va texnologiyalarning integratsiyasi yangi imkoniyatlar, samaradorlik va yutuqlarni keltirib chiqaradi.

Innovatsiyalar va texnologiyalarning bugungi kunda ta'lim texnologiyasi, raqamli transformatsiya, biznesdagi innovatsiyalar, sog'liqni saqlash texnologiyasi, aloqa va ulanish, sun'iy intellekt (AI), blokcheyn texnologiyasi, qayta tiklanadigan energiya innovatsiyalari, aqlli shaharlar, kiberxavfsizlik innovatsiyalari kabi shaxsni har tomonlama shakllanishiga ta'sir etuvchi shakllariga ega.

Innovatsiyalar va texnologiya o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sir zamonaviy dunyoni shakllantirishda davom etmoqda, bu bizning yashash, ishlash, o'rganish va o'zaro munosabatimizga ta'sir qiladi. Ushbu yutuqlarni mas'uliyatli va axloqiy ravishda qabul qilish ularning salohiyatini jamiyat manfaati uchun to'liq ishlatish uchun muhimdir.

Birgalikda tanqidiy fikrlash konsepsiyasi. Bu konsepsiya, o'quvchilar o'rtasidagi birgalikda fikrlash va tahlil qilishni oshirishga e'tibor qaratadi. Bu, kritik fikrlashni rivojlantirish, boshqa insonlarning fikrlarini e'tirof etish va ularga javob berish, tushunish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi.

Birgalikda tanqidiy fikrlash odamlarning muammolarni hal qilish, qarorlar qabul qilish yoki yangi g'oyalarni yaratish uchun ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va sintez qilish uchun birgalikda ishlashini o'z ichiga oladi. U hamkorlik va tanqidiy fikrlash tamoyillarini birlashtirib, fikrlash va qaror qabul qilish sifatini oshirish uchun guruhning jamoaviy sa'y-harakatlarini ta'kidlaydi. Quyida hamkorlikdagi tanqidiy fikrlashning asosiy g'oyalari:

Guruhning o'zaro ta'siri: hamkorlikdagi tanqidiy fikrlash guruh a'zolarining faol ishtiroki va o'zaro ta'sirini ta'kidlaydi. Bu ochiq muloqotni, fikrlar almashishni va konstruktiv fikr-mulohazalarni rag'batlantiradi.

Turli nuqtai nazarlar: Birgalikda tanqidiy fikrlash bilan shug'ullanadigan guruhlar ko'pincha turli xil kelib chiqishi, tajribalari va istiqbollariga ega bo'lgan shaxslardan iborat. Bu xilma-xillik fikrlash jarayonini boyitadi va masalaning turli tomonlarini ko'rib chiqishga yordam beradi.

Tanqidiy mulohaza: Hamkorlikdagi tanqidiy fikrlash ishtirokchilari tanqidiy fikrlash, taxminlarni so'roq qilish, dalillarni baholash va muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish bilan shug'ullanadilar. Ushbu aks ettirish jarayoni tushunishni chuqurlashtirish va qaror qabul qilishni takomillashtirish uchun zarurdir.

Muammoni aniqlash va ta'rif: hamkorlikdagi tanqidiy fikrlash jarayoni ko'pincha muammo yoki muammoni aniqlash va aniqlashdan boshlanadi. Guruh a'zolari yechim taklif qilishdan oldin aniq tushunish uchun vaziyatni birgalikda tahlil qiladilar.

Faol tinglash: Samarali hamkorlik faol tinglashni talab qiladi, bunda odamlar boshqalarning nuqtai nazarini chin dildan tinglaydilar va hisobga oladilar. Faol tinglash turli nuqtai nazarlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi va tushunmovchiliklardan qochishga yordam beradi.

Muammolarni hal qilish: Turli fikrlar va qarama-qarshi fikrlar hamkorlikda tabiiydir. Birgalikda tanqidiy fikrlash nizolarni konstruktiv hal qilishni o'z ichiga oladi, bu erda kelishmovchiliklar umumiy til yoki innovatsion echimlarni topish uchun hurmat bilan hal qilinadi.

Jahon tarbiyaviy konsepsiyalari dunyo bo'ylab ta'lim va tarbiya tizimlarini shakllantirishda va yangilashda muhim bo'lgan amaliyotlarni ifodalaydigan muhim qarorlardir. Bu konsepsiyalarning mazmunini to'g'ri va chuqur anglanishi, ta'lim va tarbiya jarayonlarini barcha uchun samarali va adolatli tashkil etishga erishish uchun muhimdir.

Adabiyotlar:

1. Djurayeva S.N. Turdiyeva N.S. Baxronova A.I. Tarbiyaviy ishlar metodikasi Buxoro — 2021y
2. Ibragimova Gulshanam Ne'matovna. Mullaboyeva Diyoraxon Soib qizi "Innovatsion tarbiya texnologiyalarining talabalar tarbiyaviy faoliyatga kirishishida tutgan o'rni" "PEDAGOGS" international research journal ISSN: 2181-4027_SJIF: 4.995
3. Ishmukhammadov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, 2010 y.
4. I.A. Kolosnikova, N.M. Boritko i dr. Vospitatelnaya deyatelnost pedagoga. Uchebnoye posobiya. M.: Akademiya, 2006 – 333 s.
5. Mavlonova R., Rahmonqulova N., Normurodova B. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – T.: Tib-kitob, 2010 y.
6. Podlasiy I.P. Pedagogika 2-ya chast – M.: VLADOS, 2003 g.

РЕЗИОМЕ

Ushbu maqolada ta'lim va tarbiya jarayoniga oid nazariyalar, yondashuvlar, qarashlar, ularning shakllanishi, shuningdek bugungi kundagi ahamiyati borasida so'z boradi.

РЕЗИОМЕ

В данной статье говорится о теориях, подходах, взглядах, их формировании, а также об их значении на сегодняшний день.

SUMMARY

This article deals with theories, approaches, and their formation, as well as their importance today.